

Schnitzler, H. (2015). *Het digitale proletariaat*. Amsterdam:
De Bezige Bij

Lode Goukens*

Een goede titel is het halve werk. Filosoof en columnist Hans Schnitzler moet dit allicht gedacht hebben toen hij zijn boek *Het digitale proletariaat* aanvatte. Net als zijn grote voorbeeld Ad Verbrugge, blijkt Schnitzler niet bang om controversiële standpunten in te nemen, maar ook hij doet dat op basis van een grondige literatuurstudie en een niet van humor gespeende frisheid van geest. Niet dat *Het digitale proletariaat* een vrolijk makend essay oplevert. Keer op keer legt Schnitzler de vinger op een open wonde: de imminente totale proletarisering door het reduceren van denk- en verbeeldingskracht, bewustzijn, gemoed en vriendschappen tot koop- en beleggingswaar. In zekere zin sluit hij zich aan bij de ethicus Marcel Becker (2015), die in *Ethiek van de digitale media* eveneens de banalisering van vriendschappen tot nutsvriendschappen diagnosticeert.

De digitale revolutie dreigt volgens Schnitzler het precaire evenwicht tussen ons en onze artefacten te verstoren. Dit onevenwicht brengt de menselijke waardigheid in gevaar. De dataficering van alles vormt de kiem van een totalitaire dreiging. De keuze voor het woord 'proletarisering' is een even evidente als bewuste verwijzing naar Marx. Fysieke arbeid degradeerde tijdens de Industriële Revolutie compleet tot bijna waardeloos massagoed met vervreemding tot gevolg. Tussen 1750 en 1848 zakte het loon van een geschoolde arbeider met 90 procent. Intellectuele arbeid - of ook nog: immateriële arbeid - dreigt dezelfde weg op te gaan in de digitale revolutie. Communicatiestromen 24 uur per dag, 7 dagen op 7 brengen een nieuwe *Verelendung* met zich mee. Het volstaat om op bus of tram te stappen om te zien hoe bijna iedereen gekluisterd zit aan een smartphone en in een consumentistische roes stilaan gedepersonaliseerd als zombies door de maatschappij zwijmelt. Schnitzler geeft een mooi overzicht van afvallige internetprofeten die waarschuwen voor deze uitwas. Uiteraard citeert hij de Wit-Russische blogger, publicist en onderzoeker Evgeny Morozov, die meer dan een internetillusie met veel humor hielp uit elkaar knallen. Maar ook sociologe en klinisch-psychologe Sherry Turkle van het Massachusetts Institute of Technology (MIT) kijkt na dertig jaar zoekwerk naar de invloed van technologie op het menselijke denken bijzonder somber aan tegen wat zij de 'draagbare revolutie' noemt. Schnitzler haalde logischerwijs een deel van zijn mosterd bij *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Hoewel hij haar meer dan eens vermeldt, figureert Turkle (2012) niet in de bibliografie. Steeds meer oorspronkelijke

* lode.ivo.goukens@vub.be

gangmakers van het internet vervoegden overigens tijdens de afgelopen twee decennia deze en andere critici.

De internetutopie blijkt hoe langer hoe meer dystopische trekjes te vertonen; digitale dwingelandij loert om de hoek. Schnitzler neemt afstomping en 'geestelijke gevangenschap' waar. Wat dit laatste betreft, neemt hij de analysekaders over van Bernard Stiegler (2010, 2015), aan wie hij eveneens de uitdrukking 'totale proletarisering' ontleent. Schnitzler vat een en ander bondig samen: na de industrialisering van het lichaam volgt nu de industrialisering van de geest. Na de afstompende lopende band komt de onstuitbare informatiestroom, niet zelden gelieerd aan zakelijke belangen van multinationals: industrialisering van het bewustzijn.

Schnitzler: "Wat deze en andere vormen van annexatie van particuliere leefwerelden gemeen hebben, is dat zij grotendeels in het teken staan van het mobiliseren van primaire impulsen ter aansporing van consumptie, oftewel de reductie van het bestaan tot het niveau van driftmatige behoeftebevrediging."

De digitale dwangbuis is - paradoxaal genoeg - ten dele zelfgekozen en juist dat maakt het zo vernederend volgens Schnitzler. Het gevolg is hoe dan ook 'infobesitas' of '*information overload*'. Vanuit deze perspectieven behandelt Schnitzler de 'depressie-epidemie' zoals beschreven door de psychologe Trudy Dehue (2008). Het permanente digitale opjatten dreigt een groot deel van de mensen als lemmingen naar het randje van de afgrond te drijven. Schnitzler citeert verder het boek *Digitale dementie* van de Duitse psychiater en neuroloog Manfred Spitzer (2013).

Waar de computerindustrie iedereen wist te overtuigen dat '*ubiquitous computing*' het recept voor succes is, schuilt precies daar het gevaar. Het idee kwam van Mark Weiser die in 1988 al de alomtegenwoordige computer voorspelde. Nu het zover is, blijkt die alomtegenwoordigheid op een socio-psychologische nachtmerrie uit te draaien. Spitzer gaat zo ver een iPad in een kleuterschool gelijk te stellen met een vorm van kindermishandeling.

Voor de hamer is alles een nagel

Information overload leidt volgens Schnitzler tot "aandachtstoornis met of zonder hyperactiviteit, egomanie, identiteitsvervorming (meer- of enkelvoudig), geheugenverlies, belevingssolipsisme, dissociatieve stoornissen, regressiesymptomen (intellectueel en emotioneel), geweldsfantasieën, grootheidswaan, dwangneuroses (*Twitteritis*, Facebook-fetisjisme, compulsief klik- en surfgedrag), digitale dementie, exhibitionisme, reaguurdersverkokering, infobesitas en *social besitas* en *digistress* (vaak uitvalverschijnselen), game- en seksverslaving, ontvolgdepressie en 'vind-ik-leuk'-manier."

De Engelse politiek filosoof John Gray (2004) wees in zijn boek *Provocaties* al eerder op wat Schnitzler hier opsomt. De hunkering van de mensen om de wereld te herschepen naar hun eigen wensen. Schnitzler merkt terecht op dat wie slaaf dreigt te worden van de technologie, bevreedend dicht komt bij de reductie van mens tot ding. Om

toch nog iets te voelen, kan het datasubject zich in de ‘*experience*’-industrie gooien. De passages refererend aan de *Filter-Bubble* van Eli Pariser (2011) zijn wat datasubjectivisme, het gegeven dat we onze zelfervaring herleiden tot een *self-monitoring* van onze gezondheid via feedback van allerlei sensoren die diverse aspecten meten zoals hartslag, bloeddruk, het aantal gezette stappen, suikerspiegel..., betreft zeker heel leerzaam. De auteur wijst op de kleine stap naar de preventieve repressie of ‘*pre-repressie*’ zoals beschreven door de socioloog Willem Schinkel (2009). De gevaren van transparantie en alles in het publieke domein krijgt bij Schnitzler veel aandacht. Ten eerste geeft hij een mooie introductie tot Helen Nissenbaum die tegen elke vorm van *tracking* ageert (Brunton & Nissenbaum, 2015; Nissenbaum, 2004, 2009). Wie heeft er immers baat bij al dat verzamelen van gegevens over *online*-gedrag? Vervolgens heeft hij het over de banalisering van het intieme, wat hij een obscene evolutie noemt: “emotiecultuur en dramademocratie met vooral een verlies aan decorum waarbij het hele ‘horrorkabinet’ - om Richard Sennett te citeren - van het innerlijke leven op straat komt te liggen. Het internet is uit op het ‘intieme kapitaal’”. Na de *digital divide*, digitale kloof, dringt nu de bescherming tegen datasubjectivering zich op. Ten slotte: “amokmakers in 140 tekens kunnen dan een cultuurverschijnsel blijken”, volgens Schnitzler fungeren sociale media vaker “als een massapsychotisch vliegwiel ter mobilisering en intensivering van de sentimenten van het collectief”. De overgang van burgercultuur naar internetcultuur zoals Alessandro Baricco (2011) in zijn boek *De barbaren* beschrijft, vormt voor Schnitzler ter zake een oogopener.

Schnitzler citeert eveneens het concept ‘solutionisme’ van Morozov (2011, 2014). De industrie mikt aldoor op technologische verbetering, zelfs als die voor de gebruiker nutteloos is; apparatuur met ingebouwde *planned obsolescence* lijkt de norm. De nieuwe proletariër verschijnt hoe langer hoe meer in de hoedanigheid van totale ‘infoconsument’. De kwalijke gevolgen van die uitwassen en de kritiekloze stormloop voorwaarts door overheid en bedrijfswereld in vraag stellen vormt de eerste stap naar een gelukkigere maatschappij, aldus Schnitzler. Voor hulpverleners kan zijn essay de munitie leveren om weerwerk te geven tegen de digitalisering van de dienstverlening. Het is niet omdat een overheid gediend is met onlinebelastingaangiftes of ziekenhuizen met onlineafspraken, dat de mens achter de burger met deze vernieuwingen per se gebaat is. Wie mondige burgers niet in het gezicht durft te kijken of ze niet aan de lijn wilt, beschouwt ze als klanten, en klanten als een noodzakelijk kwaad.

Bibliografie

- Baricco, A. (2011). *De barbaren*. Amsterdam: Uitgeverij De Bezige Bij.
- Becker, M. (2015). *Ethiek van de digitale media*. Amsterdam: Boom.
- Brunton, F. & Nissenbaum, H. (2015). *Obfuscation: A user's guide for privacy and protest*: Cambridge: MIT Press.
- Dehue, T. (2008). *De depressie-epidemie: over de plicht het lot in eigen handen te nemen*. Amsterdam: Augustus.

- Gray, J. (2004). *Provocaties. Gedachten over vooruitgang en andere illusies*. Amsterdam: Ambo.
- Morozov, E. (2011). *The net delusion: How not to liberate the world*. London: Penguin UK.
- Morozov, E. (2014). *To save everything, click here: The folly of technological solutionism*. New York: PublicAffairs.
- Nissenbaum, H. (2004). Privacy as contextual integrity. *Washington Law Review*. 79, 101-139 (<https://crypto.stanford.edu/portia/papers/RevnissenbaumDTP31.pdf>).
- Nissenbaum, H. (2009). *Privacy in context: Technology, policy, and the integrity of social life*. Stanford: Stanford University Press.
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet is hiding from you*. Londong: Penguin UK.
- Schinkel, W. (2009). De nieuwe preventie. Actuariële archiefsystemen en de nieuwe technologie van de veiligheid. *Krisis*. 1: 1-21.
- Spitzer, M. (2013). *Digitale dementie. Hoe wij ons verstand kapotmaken*. Amsterdam: Atlas-Contact.
- Stiegler, B. (2010). *Ce qui fait que la vie vaut la peine d'être vécue. De la pharmacologie*: Paris: Flammarion.
- Stiegler, B. (2015). *La Société automatique: 1. L'avenir du travail*. Paris: Fayard.
- Turkle, S. (2012). *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. New York: Basic Books.